

КОНТРОЛА ТРГОВИНЕ И ПРЕНОСА МАЛОКАЛИБАРСКОГ И ЛАКОГ ОРУЖЈА*

Кристина Радојевић, Вања Роквић и Жељко Иваниш
Универзитет у Београду, Факултет безбедности

Термин малокалибарско и лако оружје (SALW) односи се на конвенционално оружје које је релативно јефтино и лако доступно, једноставно за употребу и одржавање. Оно представља широко распрострањену претњу за безбедност држава, заједница и појединаца. То је основно оружје које се користи у већини сукоба и оружаног насиља. Контрола трговине SALW је један од начина да се заустави нелегално ширење овог оружја, чиме се може утицати и на сузбијање оружаних сукоба. У раду је укратко дат преглед међународних иницијатива у погледу контроле нелегалне трговине и преноса SALW.

Кључне речи: *малокалибарско и лако оружје, нелегалан трансфер оружја, контрола трговине оружјем, споразум о трговини оружјем.*

Увод

Термин *малокалибарско оружје и лако наоружање (Small Arms and Light Weapons – SALW)* односи се на широк спектар оружја, укључујући револвере, пушке, пушкомитраљезе, митраљезе, гранатне бацаче, преносиво противтенковско и противавионско оружје и ракетне бацаче, као и бацаче пројектила калибра мањег од 100 мм. То је релативно јефтино и лако доступно оружје, које је једноставно за употребу и одржавање.

Малокалибарско и лако оружје представља широко распрострањену претњу за безбедност држава, заједница и појединаца. Представља основно оружје које се користи у већини сукоба и оружаног насиља. Процењено је да ово оружје убије 500.000 људи годишње, од чега 300.000 настрада у оружаним сукобима.¹

Забрањено малокалибарско и лако наоружање, противпешадијске мине и неексплодирана убојна средства представљају највећу претњу стабилности и безбедности у многим земљама. Они:

- убијају и осакаћују невинне цивиле, већином децу,
- стварају климу страха и забринутости,
- уништавају поверење међу заједницама,

* Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта број 47029 под називом „Рентабилни избор нових технологија и концепција одбране кроз друштвене промене и стратешке оријентације Србије у 21. веку“. Пројекат финансира Министарство просвете и науке Републике Србије у периоду 2011–2014. година. Руководилац пројекта је проф. др Момчило Милиновић

¹ Cukier, W., International Fire/Small Arms Control, *Canadian Foreign Policy* 1998; 6(1):73-89.

- распирују криминал и тероризам,
- заустављају и успоравају одрживи развој.

Недозвољеним ширењем *SALW* снабдевају се унутрашњи конфликти који утичу на распад држава, ограничавају приступ природним ресурсима појединим групама или контролишу трговину дрогом. Ови конфликти замагљују разлику између оружаног сукоба и криминалне активности, који настају приликом сукоба наоружаних група без војне дисциплине, што често изазива озбиљно кршење људских права и утиче на цивилно становништво, првенствено жене и децу.

Главна средства за борбу против ове пошести су:

- подршка међународним напорима за контролу тока наоружања и забрана одређених врста оружја,
- помоћ угроженим државама и заједницама да ометају неконтролисано ширење лаког наоружања и његову продају,
- помагање жртвама.

Поред тога, ради супротстављања овим претњама на наднационалном нивоу се предузимају различите мере за сузбијање нелегалне трговине оружјем, смањење броја употребљивог оружја, јачање владавине права, чиме се утиче на појединце да не држе лично наоружање, а такође се утиче и на основни узрок илегалне потражње за *SALW* – политичке конфликти, сиромаштво, слабе економије и непостојање поштовања људских права.

На националном нивоу државе су одговорне за спровођење контроле над извозом и увозом конвенционалног наоружања. На пример, све чланице Европске уније обавезане су правилима Европског кодекса понашања при извозу оружја (*European Union Code of Conduct on Arms Exports*), који је усвојен 8. јуна 1998. године. Кодекс поставља осам критеријума за контролу извоза конвенционалног оружја и процедуре за одрицање која се захтева од чланица за консултовање о могућим одступањима од правила.

Малокалибарско и лако оружје (*SALW*)

Приликом покушаја да се дефинише конвенционално оружје у међународном праву, првенствено се уочава разлика између оружја за масовно уништење (ОМУ), нпр. нуклеарног, хемијског и биолошког (бактериолошког и токсичног)² и осталог оружја. Односно, осим ОМУ, све остало оружје убраја се у конвенционално. Међутим, у међународном праву не постоји општеприхваћена дефиниција, нити усвојени ставови о томе шта је конвенционално оружје. Класификација оружја се у великој мери разликује од једног до другог националног законодавства. Поједине државе сматрају да постоји разлика између различитих категорија оружја које су предмет појединих закона.³

² На пример, у септембру 1947. године оружје за масовно уништење се у Савету безбедности дефинисало као „атомско експлозивно оружје, радиоактивно оружје, смртоносно хемијско и биолошко оружје, и било које друго оружје које ће се развити у будућности које има карактеристике упоредиве по деструктивном ефекту са ефектом атомске бомбе или горе поменутог оружја”, S/C.3/SC.3/7/Rev.1, 8 September 1947.

³ На пример, у Немачкој закони и правилници о увозу и извозу конвенционалног оружја разликују пет категорија оружја, а свака од њих подлеже различитим правилима и законима. Видети више у: Brehm, M., *CONVENTIONAL ARMS TRANSFERS IN THE LIGHT OF HUMANITARIAN AND HUMAN RIGHTS LAW*, University Centre for International Humanitarian Law, Geneva, February 2005, 67.

Истраживање интернационалних инструмената о забрани продаје оружја показује да дефиниције појединих појмова варирају у зависности од области права и правних инструмената. Хашка Конвенција V⁴ говори о оружју и муницији за ратовање, Хашка Конвенција XIII⁵ се односи на ратне бродове, муницију и ратни материјал било које врсте, Конвенција о контроли трговине оружјем и муницијом (1919 *St. Germain Convention*)⁶ односи се на оружје за ратовање, а Конвенција за надзор међународне трговине оружјем, муницијом и средствима за ратовање (1925 *Convention*)⁷ регулише оружје, муницију и средства за ратовање која су дизајнирана и намењена за копнене, водене и ваздушне ратне операције. У суштини, одређивање конвенционалног оружја обавља се на два начина: 1) преко листе појединачних предмета (списак оружја, муниције и пратеће опреме, који врло брзо застарева) или 2) путем апстрактне дефиниције, која се врло тешко може поставити. Члан 1. Конвенције о контроли трговине оружјем и муницијом користи листе. Исти метод се користи у Заједничкој акцији Савета ЕУ о малокалибарском и лако оружју (SALW),⁸ као и у Регистру УН о конвенционалном оружју: борбени тенкови, оклопна борбена возила, артиљеријски системи великог калибра, борбени авиони, војни хеликоптери, ратни бродови (укључујући и подморнице) и пројектили (укључујући ручне противавионске системе – *Man-portable air-defense systems – MANPADS*) и ракетни бацачи. Малокалибарско и лако оружје, изузев *MANPADS*, није укључено.⁹

У преамбули Конвенције за надзор међународне трговине оружјем, муницијом и средствима за ратовање из 1925. године наводи се да се оружје дели на две категорије. Прва категорија обухвата оружје, муницију и ратне материјале који су намењени ратовању на копну, води и ваздушном простору, док се друга категорија односи на оружје и муницију за цивилну и војну употребу. Уколико се оружје из II категорије користи за ратовање, потребно је да се третира у складу са правилима која важе за категорију I. У том смислу, *намера коришћења* утиче на то да ли се оружје убраја у конвенционално у складу са поменутом конвенцијом. Предложено је да се

⁴ Art. 7 Convention respecting the rights and duties of neutral Powers and Persons in case of war on land, 18 October 1907.

⁵ Art. 6 *Convention concerning the rights and duties of neutral Powers in naval war*, 18 October 1907

⁶ The Convention for the Control of the Trade in Arms and Ammunition (1919 *St. Germain Convention*), Saint-Germain-en-Laye, 10 September 1919, League of Nations, Treaty Series, Vol. 7, No.200, 1922.

⁷ Convention for the Supervision of the International Trade in Arms and Ammunition and in Implements of War, Geneva, 17 June 1925, у Burns, R.D., (ed.), *Encyclopedia of Arms Control and Disarmament*, Vol. III, C. Scribner, New York, 1993, pp. 1419-1428.

⁸ На пример, списак који је прикључен Здруженој акцији Савета од 12. јула 2002. године о доприносу ЕУ у борби против дестабилизоване акумулације и ширења малокалибарског и лаког оружја и укидању Здружене акције 1999/34/CFSP (Council Joint Action of 12 July 2002 on the European Union's contribution to combating the destabilising accumulation and spread of small arms and light weapons and repealing Joint Action 1999/34/CFSP), (2002/589/CFSP), Official Journal of the European communities, L 191/1, 19 July 2002, укључује следеће SALW: митраљезе, машинке, аутоматске и полуаутоматске пушке, ако су развијене као модел за оружану силу, пригушиваче. Лако оружје укључује топове, хаубице и бацаче до калибра 100 mm, гранатне бацаче, противтенковско наоружање, бестрајне топове, противтенковске пројектиле и бацаче, и противавионске пројектиле/MANPADS.

⁹ *Report on the continuing operation of the United Nations Register of Conventional Arms and its further development*, A/58/274, 28-29.

направи разлика између офанзивног или тешког наоружања које се користи у одбрамбене сврхе и одбрамбеног или лаког наоружања које се користи у грађанским ратовима и ситуацијама унутрашњих немира.¹⁰

Дакле, само објекти и материјали који су у стању да угрозе мир и безбедност у међународним размерама могу се сматрати конвенционалним оружјем према међународном праву. Оружје које се користи у полицији, као што је малокалибарско ватрено оружје, може се искључити из дефиниције с обзиром на то да се то оружје користи само за унутрашњу безбедност државе, а нема утицаја на међународни мир.¹¹

Међутим, овај аргумент може се одбацити по неколико основа. Прво, искључио би се највећи део лаког и малог наоружања – SALW, оружја које у савременим условима представља највећу претњу по живот, из спектра међународних закона о конвенционалном оружју; затим, у пракси је немогуће направити разлику, јер се оружје које је дизајнирано за националну одбрану користи и у грађанским ратовима и за међународну репресију; треће, јасно је да мир није дељив и да немеђународни оружани сукоби, који представљају највећи део савремених сукоба, па чак и ситуацији унутрашње присиле, угрожавају међународни мир и безбедност.

Пренос (трансфер) оружја и трговине оружјем: шта се сматра забрањеним?

Међународни пренос (трансфер), поред физичког померања опреме са једне или на једну националну територију, подразумева и пренос власништва и права контроле над опремом.¹² Као што је дефинисано у *Ревидираном протоколу II*¹³ Конвенције о конвенционалном оружју (CCW),¹⁴ пренос подразумева пренос власништва и права контроле над минама, али не укључује пренос власништва над територијом на којој су мине постављене.¹⁵ *Конвенција о забрани коришћења, складиштења, производње и трансфера противпешадијских мина и о њиховом уни-*

¹⁰ Kausch, H. G., „Internationale Rüstungstransfers“, in Delbrück, J., (ed.), Friedensdokumente aus fünf Jahrhunderten, Institut für Internationales Recht an der Universität Kiel, N.P. Engel Verlag, Kehl, Strassburg, Arlington, 1984, 1156-1157.

¹¹ Roeser, T., Völkerrechtliche Aspekte des internationalen Handels mit konventionellen Waffen, Veröffentlichungen des Instituts für Internationales Recht and der Universität Kiel, Band 104, Duncker & Humblot, Berlin, 1988, 158 et seq.; Слично, нацрт предлога Скупштине ЗЕУ бави се само „наоружањем већих размера које је у могућности да повећа од ризик избијања рата у било ком делу света“. The International Trade in Amaments, Assembly of Western European Union, Report and Draft Recommendation submitted on behalf of the Committee on Defence Questions and Amaments, Doc. 500, 4 December 1969, Proceedings, 15th Ordinary Session, Second Part, December, 1969.

¹² Report on the continuing operation of the United Nations Register of Conventional Arms and its further development, A/58/274, 13 August 2003, Explanatory Notes to the Standardised form for reporting international transfers of conventional arms, 49

¹³ Protocol on prohibitions or restrictions on the use of mines, booby traps and other devices (Prot. II), 10 October 1980, (amended on 3 May 1996)

¹⁴ *Convention on prohibitions or restrictions on the use of certain conventional weapons which may be deemed to be excessively injurious or to have indiscriminate effects*, 10 October 1980 (amended 21 December 2001)

¹⁵ Чл. 2§15 *Ревидираног Протокола II* Конвенције CCW.

штењу (*Отавска конвенција*) усваја исту дефиницију.¹⁶ У тумачењу ове конвенције наглашено је да „пренос обухвата и увоз и извоз, без обзира да ли јесу или нису укључена плаћања или таксе“.¹⁷ Према овим дефиницијама, израз „трансфер“ представља шири појам од „трговине“ конвенционалним оружјем и може се односити на војну помоћ, снабдевање оружјем снага мировних мисија и трансфере приликом производње у оквиру заједничких пословних подухвата. Слично, *тумачење Конвенције о хемијском оружју*¹⁸ у забрану преноса хемијског оружја убраја и преношење власништва или права коришћења оружја на неког другог, без обзира на то да ли се оно врши на територији или ван територије неке државе. Дакле, јасно је да „трансфер“ обухвата и пренос власништва и права контроле над оружјем.¹⁹ Међутим, иако државе немају униформно тумачење овог термина,²⁰ изгледа да се трансфер односи на физичко померање конвенционалног оружја на територији или са територије државе, чак и ако нема преноса власништва. Према томе, овај термин покрива и *транзит* конвенционалног оружја, који се дефинише као пренос преко територије неке државе.

Према члану 1§2 *Америчке конвенције против незаконите производње и трговине ватреним оружјем*,²¹ противзаконит трафикинг представља „увоз, извоз, или пренос ватреног оружја са или преко територије једне државе на територију друге државе, уколико било која од тих држава није дала одобрење“.²² Слично, *Протокол Јужноафричке заједнице за развој (SADC) о контроли ватреног оружја* односи се на одобрење државе, без обзира на међународно право.²³ *Упутство за међународни пренос оружја*,²⁴ које је усвојила Комисија за разоружање УН (UNDC) 1996. године, дефинише забрањени трафикинг оружја као: „међународну трговину конвенционалним оружјем која је у супротности са законима држава и/или међународним правом“.²⁵

¹⁶ Чл. 2§4 *Convention on the prohibition of the use, stockpiling, production and transfer of anti-personnel mines and on their destruction*, 18 September 1997

¹⁷ Maslen, S. *Commentaries on Arms Control Treaties, Vol. 1: The Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production, and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction*, Oxford University Press, Oxford, 2004, 86

¹⁸ Krutzsch, W., Trapp, R., A Commentary on the Chemical Weapons Convention, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1994, 13

¹⁹ Тумачење трансфера као преношење власништва или права контроле над оружјем вероватно треба да буде одбачено. У случајевима окупације, на пример, држава окупатор преузима контролу над оружјем, али нема преноса власништва. То не може бити „трансфер“ у смислу Конвенције.

²⁰ Видети тумачења *Отавске Конвенције* која су цитирана у MASLEN, S. *Commentaries on Arms Control Treaties...*, 88–90

²¹ *Inter-American Convention against the Illicit Manufacturing of and Trafficking in Firearms*

²² Art. 1§2 *Inter-American Convention against the Illicit Manufacturing of and Trafficking in Firearms, Ammunition, Explosives, and Other Related Materials*, 14 November, 1997.

²³ Art. 1 *Protocol on the Control of Firearms, Ammunition and other related materials in the Southern African Development Community (SADC) Region*, 14 August 2001; Видети и чл. 1 *Nairobi protocol for the prevention, control and reduction of small arms and light weapons in the Great Lakes Region and the Horn of Africa*, 21 April, 2004.

²⁴ *Guidelines for International Arms Transfers*

²⁵ §7 *Guidelines for international arms transfers in the context of General Assembly resolution 46/36 H of 6 December 1991, annexed to the Report of the Disarmament Commission, General Assembly, Official Records, 51st Session, Supplement No. 42, A/51/42, 22 May, 1996.*

Постоји и забуна око термина „забрањен“ (*illicit* – противзаконит, забрањен).²⁶ Правно гледано термин „*illicit*“ сматра се синонимом за „нелегално“.²⁷ Јасно је да су трансфери који крше национално право, као што су извози у земљу која је у ембаргу, или извози оружја без лиценце, неспорно илегални и не постоји ништа у међународном праву што би оправдало такво понашање пред националним властима.²⁸ С друге стране, државе имају различита гледишта о томе шта представља непожељан пренос оружја и шта би се требало сматрати легалним или нелегалним,²⁹ што доводи до стварања различитих стандарда. Поставља се питање – да ли одређени преноси оружја, који су у сагласности са релевантним националним законима, крше међународне законе и да ли се стога могу сматрати нелегалним.³⁰ Таква ситуација може се десити уколико држава не предузме све потребне мере у свом националном систему да би осигурала да је пренос оружја који одобрава у сагласности са обавезама које одређује међународно право.³¹ Сматрамо да легалност међународног преноса оружја треба да се односи како на национално, тако и на међународно право.

Контрола преноса оружја

Сви велики извозници и већина држава имају развијене процедуре за формално доношење одлука у вези са преносом оружја. Ипак, најбитније контроле преноса конвенционалног оружја су унилатералне контроле извоза и увоза које примењују државе. Свака држава има сопствени начин класификације преноса оружја, али основна идеја је у томе да владе одобре продају или другу врсту трансфера путем легалних инструмената, као што су извозне лиценце за снабдеваче, сертификати за крајње кориснике за оне који увозе или дозволе издате од стране парламента или одређених владиних агенција.³² Процес одобравања обично укључује мини-

²⁶ Видети Wezeman, P. D., *Conflicts and Transfers of Small Arms*, 6-8

²⁷ Истраживање малокалибарског наоружања анализира трансфер малокалибарског и лаког оружја у терминима легалности, где се одваја легално од забрањеног сивог тржишта и илегалног црног тржишта. Забрањено сиво тржиште описује се као оно које постоји када владе или њихове агенције искоришћавају недостатке у законима или заобилазе националне и међународне законе или политику (SMALL ARMS SURVEY, „A Thriving Trade: Global Legal Small Arms Transfers“, in *Small Arms Survey 2001: Profiling the Problem*, Oxford University Press, Oxford, 2001, 141). С правног гледишта, ове разлике немају смисла. Искоришћавање недостатака у закону је легална, иако морално недозвољена активност, док је заобилажење националног или међународног права илегално.

²⁸ Видети Prioux, R., „Les lois applicables aux contrats internationaux de vente d’armes“, у *Revue Belge de Droit International*, Vol. 26, No. 1, 1993, 228 et seq.

²⁹ Wezeman, P. D., *Conflicts and Transfers of Small Arms*, 6

³⁰ Фокус на трансфере између две државе у складу са националним правом искључује инструменте попут *Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All its Aspects*, A/CONF.192/15, 20. July 2001, the *Protocol against the Illicit Manufacturing of and Trafficking in Firearms, Their Parts and Components and Ammunition, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*, 31. May 2001, the *Inter-American Convention against the Illicit Manufacturing of and Trafficking in Firearms, Ammunition, Explosives, and Other Related Materials*, 14 November 1997, и the *SADC Protocol of 2001*.

³¹ На пример, уколико држава потписница Отавске конвенције не прогласи забрану трансфера противпешадијских мина, а затим одобри извоз таквих мина јасно је да је то кршење међународног права.

³² SMALL ARMS SURVEY, „A Thriving Trade: Global Legal Small Arms Transfers“, 142.

старства иностраних послова, одбране, обавештајне заједнице, агенције за контролу наоружања и остале заинтересоване стране.³³ Одлука о дозволи или забрани издавања лиценце за извоз обично се доноси у складу са унапред дефинисаним критеријумима. Ови критеријуми се умногоме разликују од државе до државе и прилично су нејасни.³⁴ Неке државе су одлучиле да ове критеријуме формулишу у правно необавезујућим документима који се могу мењати извршним одлукама, док су друге ове критеријуме укључиле у законе и правилнике о извозу.

Међународно хуманитарно право и пренос оружја

Поред разматраних питања, остаје још једно: да ли је оружје чија је употреба забрањена по међународном хуманитарном праву легално у ситуацијама које нису регулисане неким законодавним телом? Узнемирава чињеница да оружје које се не сме употребити против неке друге државе може да се користи унутар једне, против сопствених грађана у ситуацијама када насиље не прераста у оружани сукоб. Трансфер и коришћење отровних хемикалија у полицијске сврхе и контроли нереда, на пример, нису забрањени Конвенцијом о хемијском оружју и члан 4 амандмана ове конвенције наговештава да ништа у протоколима нити Конвенцији не сме да утиче на унутрашњи суверенитет државе или на одговорност владе за одржавање и поновно успостављање реда и закона.³⁵ Према члану 5§3 Декларације о минимуму хуманитарних стандарда (*the Turku/Abo Declaration of Minimum Humanitarian Standards*), необавезујуће изјаве о фундаменталним принципима који се примењују у сваком тренутку, оружје које је забрањено за употребу у међународним оружаним сукобима, не сме да се употребљава ни под којим околностима. Ова декларација покушава да премости јаз између Међународног хуманитарног права и Закона о људским правима. Члан 5§3 указује на то да само Међународно хуманитарно право не обезбеђује довољно основа за забрану коришћења овог оружја у мирнодопским условима. Међутим, употреба оружја које је забрањено због наношења непокретне и претеране патње или због неселективности представља, заправо, угрожавање права на живот. То право је неприкосновено и не може се угрозити ни под којим условима и свака држава мора предузети све могуће мере његове заштите. То практично значи да се људско достојанство и људска права свих особа морају штитити, а да се употреба силе одобрава само у неизбежним ситуацијама. Основни принципи за употребу силе и ватреног оружја од стране полиције ову обавезу преводе у конкретна правила и захтевају да се у случају неизбежне употребе силе и

³³ Krause, K., „Controlling Arms Trade Since 1945”, 1024.

³⁴ Опште одредбе о „међународном миру”, „регионалној безбедности”, и сл. су честе. За разлику од тога, Чл. 5 (b) Swiss *Verordnung über das Kriegsmaterial*, SR 514.511, од 25. Фебруара 1998. је веома прецизан и помиње коришћење деце војника у земљи пријема. С друге стране, закон се не позива на остала кршења МХП.

³⁵ Чл. 4 амандмана на ССВ, 2001. (Emphasis added.). Такође треба узети у обзир недостатак консензуса о обиму примене Ревидираних протокола II и IV Конвенције ССВ (видети *infra* 28 *et seq.*). Треба имати на уму да је, у складу са чл. 3§3 Ревидираног протокола II Конвенције ССВ, коришћење мина, експлозивних замки или осталих направа које су осмишљене или имају могућност изазивања већих повреда или непокретне патње забрањено у свим ситуацијама, што укључује и мирнодопске услове.

ватреног оружја нанесе минимална штета и повреде, поштује и очува живот. Члан 11(с) обезбеђује да правила треба да укључе забрану ватреног оружја и муниције која изазивају претеране повреде или представљају негарантовани ризик. Употреба малокалибарске муниције против побуњеника уместо мање опасне муниције које се са овим принципом. У том смислу, употреба оружја које наноси непотребне повреде излази из оквира „апсолутно неопходног“ у легално предузетој акцији ради умиривања нереда или побуна и квалификује се као лишавање живота, јер Влада, одабирањем оружја које је смртоносно или изазива претеране повреде, крши своју обавезу да штити живот. Јасно је да оружје које је у супротности са Међународним хуманитарним правом, а забрањено Законом о људским правима законски не може бити употребљено ни у ком случају. Према томе, ни трговина овим оружјем не може бити дозвољена ни у рату, ни у мирнодопским ситуацијама.

Такозвана „средства тортуре“ односе се на одређену безбедносну и полицијску опрему, односно средства дизајнирана тако да нанесу бол појединачним жртвама и која немају другу видљиву намену. Према Међународном хуманитарном праву употреба ових средстава је у супротности са забраном нехуманог третмана и државе би морале да обезбеде сагласност законодавства са МХП. „Средства тортуре“ се типично користе у ситуацијама када не важи МХП, било због тога што насиље не прераста у оружани сукоб или зато што се употребљавају за дела која нису везана са оружаним сукобом. Природа употребљеног оружја налаже да повреде могу да се сматрају намерно нанетим особама које су у државном притвору. Према Закону о људским правима, употреба ових средстава није у сагласности са забраном окрутног, деградирајућег и нехуманог третмана или мучења. Будући да је забрана мучења уобичајена (чак и *ius cogens*) и да је ниједна држава не примењује легално, трговина овим средствима би, по логици, била забрањена.

Међународне иницијативе у борби против забране трговине и преноса SALW

Забрањена трговина оружјем и његов пренос последњих година у великој мери заокупљују пажњу међународне заједнице. Ради решавања ових проблема, формирана је значајна међународна база података о распрострањености SALW. Како на међународном, тако и на регионалном нивоу, склопљено је више споразума и форума за суштински дијалог о овим питањима. Поред тога, донатори и земље корисници започели су више специфичних пројеката. Земље југоисточне Европе договориле су се да ће се позабавити проблемом ширења SALW у читавом региону под покровитељством низа међународних споразума које финансирају ЕУ, НАТО ЕАПЦ, ОЕБС и УН.

Програм активности УН о SALW (UN PoA)

Уједињене нације представљају главни међународни форум за развој и усвајање заједничких ставова и стандарда за борбу против ширења и дестабилизујућег нагомилавања оружја од средине 90-их година.

Протокол против нелегалне производње и трговине ватреним оружјем, његовим компонентама и муницијом, као додаток Конвенцији УН против транснационалног организованог криминала из 2001. године (Протокол о ватреном оружју), представља први озбиљан документ који садржи политику о SALW.³⁶ Затим је усвојен и Програм активности УН по питању SALW,³⁷ који има свеобухватан делокруг и односи се на међудржавне трансфере SALW. Овај програм покрива све активности од постављања стандарда за праћење и контролу оружја, до организовања обука о штетности и могућностима контроле и сузбијања нелегалне трговине малокалибарским и лаким оружјем.³⁸ Циљ Програма активности УН³⁹ јесте спречавање, борба и искорењивање нелегалне трговине малокалибарским и лаким оружјем у свим његовим аспектима. То се постиже низом мера које се односе на:

1) јачање или развијање норми и мера на глобалном, регионалном и националном нивоу који подржавају координацију у борби против нелегалне трговине малокалибарским и лаким оружјем,

2) развијање и примену међународних мера за спречавање и борбу против нелегалне производње и трговине овим оружјем,

3) наглашавање и указивање на регионе у свету у којима су конфликти привели крају и где постоје озбиљни проблеми са претераном акумулацијом овог оружја и где се ти проблеми морају хитно решавати,

4) мобилизација политичких напора у међународној заједници ради сузбијања нелегалне трговине и производње SALW да би се утицало на повећање свести о карактеру и озбиљности са њим повезаних проблема,

5) промоцију одговорне акције коју спроводе државе ради превенције нелегалног извоза, увоза, транзита и поновног преноса SALW.

Осим програма акције УН, постоји и низ докумената, резолуција, протокола, принципа и кодекса које су УН усвојиле и активно их примењују у борби против нелегалне трговине малокалибарским и лаким оружјем.⁴⁰ Уједињене нације су усвојиле и регионалне стандарде разоружања на микронивоу (Regional Micro-Disarmament Standards – RMDS), који у великој мери поклањају пажњу нелегалној производњи и трговини SALW. За развој и примену ових стандарда задужен је Програм УН за развој (UNDP). UNDP има општу функцију да омогући, подржава и подстиче на ефикасно вођење програма контроле SALW, непрекидном ревизијом стандарда ради разматрања и евентуалног развијања норми и праксе контроле SALW, као и информисањем релевантних учесника о било каквим изменама у међународном законодавству и захтевима. UNDP треба да примени регионалне стандарде на своје програме, активности и уговоре по питању SALW, у региону југоисточне Европе, изузев у случају да локална ситуација искључује њихову ефикасну примену. У та-

³⁶ SP_RIP_2006_Final_Draft.pdf

³⁷ Програм активности Уједињених нација за спречавање, борбу против и заустављање нелегалне трговине малокалибарским и лаким наоружањем у свим његовим аспектима. (UN Dokument A/CONF.192/15). Јул 2001.

³⁸ Детаљније на: <http://www.seesac.org/activities>

³⁹ Детаљније на: <http://www.poa-iss.org/poa/poahtml.aspx>

⁴⁰ Сви ови документи и активности, нарочито оно што је везано за југоисточну Европу, могу се наћи на: <http://www.seesac.org/salw-documents/un-documents>

квим околностима, када један или више стандарда не одговарају ситуацији, UNDP треба да обезбеди алтернативне спецификације, услове и смернице. У неким областима света, регионалне организације су добиле овлашћење од својих држава да координирају и подржавају програме за контролу SALW у оквиру државних националних граница (нпр. SFOR у Босни и Херцеговини). У таквим околностима регионална организација би требало да преузме многе одговорности и улогу националне структуре надлежне за SALW. Одговорности и функције регионалних организација за контролу SALW разликују се од једне државе до друге и често су регулисане посебним меморандумима разумевања или сличним споразумима.

Национална структура надлежна за SALW треба да има функцију обезбеђивања националних услова за ефикасно извођење пројеката SALW интервенција. Национална структура за SALW је искључиво надлежна за развијање и извођење програма SALW интервенције у оквиру својих националних граница. Национална структура надлежна за SALW има функцију оснивања и одржавања националне комисије за вођење плана и програма SALW интервенција. Национална SALW комисија треба да буде у складу са смерницама добијеним на основу регионалних стандарда, и других релевантних националних и међународних стандарда, прописа и захтева.⁴¹ UNDP је, поред осталих, ангажовао SEESAC⁴² за пружање подршке националним и регионалним напорима у спречавању ширења оружја и контроли наоружања. Ова организација прати стање и припрема извештаје о активностима које се поводом овог проблема примењују у земљама у региону (југоисточној и источној Европи).

Улога НАТО-а у контроли малокалибарског и лаког оружја

Велику пажњу НАТО поклања контроли конвенционалног оружја и обезбеђује основне форуме за консултације и одлучивање својих чланова о свим аспектима контроле оружја и разоружања.

Године 1999. НАТО је усвојио Стратешки концепт (Strategic Concept of the Alliance) који наглашава велику улогу контроле оружја ради постизања безбедносних циљева, хармонизацији одбрамбених политика и политика контроле оружја и разоружања.

НАТО подржава примену разних поверљивих и безбедносних мера, као што су Бечки документ (Vienna Document), политички обавезујући споразум који промовише међусобно поверење и транспарентност о војним активностима држава, и Уговор о отвореном небу (Open Skies Treaty), који је правно обавезујући и дозвољава неоружано осматрање летова изнад територије неке државе.

Иако све чланице НАТО-а нису потписнице Отавске конвенције (Ottawa Convention) о противпешадијским минама, све чланице у потпуности подржавају циљеве хуманитарног разминиравања. Осим тога, чланице НАТО-а помажу партнерским државама приликом уништавања вишка складиштених мина, оружја и муниције

⁴¹ Више на: <http://www.seesac.org/resources/standards-rmdsg>, као и на:

http://www.un.org/disarmament/convarms/Register/HTML/Register_2009GGE.shtml

⁴² The South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons (SEESAC)

преко Специјалног фонда Партнерства за мир (NATO/Partnership for Peace (PfP) Trust Fund). Овај специјални фонд део је НАТО програма Партнерство за мир – програма практичне безбедоносне сарадње између НАТО-а и појединих партнерских земаља. Политика Специјалног фонда јесте механизам помоћу којег чланице НАТО и партнерске земље сарађују на креирању и спровођењу пројеката. У складу са својом проширеном политиком, Специјални фонд је покренуо пројекте уништења лаког и малокалибарског оружја, конвенционалног наоружања и средстава за оксидацију ракетног горива. Резултат успешне сарадње земаља југоисточне Европе у оквиру Специјалног фонда јесте смањење опасности од повећавања количине оружја и муниције.⁴³

Иницијативе ЕУ у борби против нелегалне трговине конвенционалним оружјем

Европска унија даје велики допринос борби против нелегалне трговине оружјем. Неке од главних иницијатива су:

1) Заједничка акција ЕУ о SALW (Заједничка акција Савета ЕУ по питању доприноса Европске уније борби против дестабилизујућег нагомилавања и ширења лаког и малокалибарског оружја и укидању те заједничке акције 1999/34/CFSP. (2002/589/CFSP), 12. јул 2002).⁴⁴

У оквиру своје Заједничке акције на плану борбе против дестабилизујућег нагомилавања и ширења малокалибарског оружја, ЕУ пружа финансијску и техничку помоћ земљама, групама земаља, међународним организацијама и НВО које то траже. Од 1999, захваљујући овој Заједничкој акцији, ЕУ је прихватила још 14 сличних акција у источној Европи, латинској Америци и Карибима, Азији и Африци. Од географских приоритета о којима одлучује Европски савет, посебну пажњу добило је уништење постојећих залиха SALW у источној и југоисточној Европи, као и активности подршке регионалним мораторијумима по питању активности везаних за малокалибарско оружје у Африци.

2) Кодекс понашања ЕУ о извозу оружја (Правила понашања ЕУ по питању извоза оружја, 8. јун 1998).⁴⁵

Правила понашања ЕУ представљају модел контроле конвенционалних војних извоза, а увела их је Европска унија као политичку обавезу 1998. године. Ова правила одређују заједничке критеријуме на основу којих се даје одобрење за извозе, и предвиђају одредбе о транспарентности, као што је објављивање годишњег извештаја на основу којег грађанско друштво, као и државне структуре, могу да оцене учинак појединих држава. Правила понашања ЕУ обухватају осам критеријума за одређивање понашања приликом извоза малокалибарског и лаког оружја, који су законски обавезујући за све чланице ЕУ.

⁴³ Више на: http://www.nato.int/issues/arms_disarm_nonprol/index.html

⁴⁴ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31999E0034:EN:HTML>

⁴⁵ Више на: <http://www.fas.org/asmp/campaigns/code/eucodetext.htm>

3) Стратегија ЕУ за борбу против нелегалног нагомилавања и трговине SALW и припадајућом муницијом (Стратегија ЕУ за борбу против нелегалног нагомилавања и трговине SALW и припадајућом муницијом. Савет Европске уније 5319/06 од 13. јануара 2006, усвојена 15–16. децембра 2005).⁴⁶

Шеснаестог децембра 2005. године Европски савет је усвојио стратегију подршке Заједничкој акцији за SALW из 2002. (2002/589/CFSP). Ова стратегија написана је у оквиру Стратегије европске безбедности (2003), као и сличне стратегије о оружју за масовно уништење из 2003. Циљ је да се развије „интегрисани приступ и свеобухватни план активности на борби против нелегалне трговине SALW и припадајућом муницијом“.

Европска унија дефинисала је и Листу роба и технологија двоструке намене (Dual-use Goods),⁴⁷ односно робе која, поред цивилне, може имати и војну намену. Листа роба и технологија двоструке намене Европске уније подељена је у 10 техничких категорија које су даље подељене у 5 група. Контролна Листа роба и технологија двоструке намене ЕУ интегрисане листе које дефинишу следећи међународни контролни режими:

1. Васенарски споразум (Wassenaar Arrangement-WA);⁴⁸
2. Режим контроле технологије пројектила (Missile Technology Control Regime-MTCR);⁴⁹
3. Група нуклеарних снабдевача (Nuclear Suppliers Group-NSG);⁵⁰
4. Аустралијска група (The Australia Group-AG);⁵¹
5. Конвенција о хемијском оружју (Chemical Weapons Convention-CWC).⁵²

Листа има флексибилну форму која дозвољава интеграцију било каквих нових међународних контрола.

Поред ових, ЕУ је, децембра 2008. године, усвојила Заједнички став Савета ЕУ (2008/944/CFSP)⁵³ по питању управљања контролом извоза војне опреме, а фебруара 2011. године и модификовани Заједнички војни списак⁵⁴ који представља дета-

⁴⁶ Више на: http://www.seesac.org/uploads/documents/EU_SALW_Strategy_2005.pdf

⁴⁷ Више на: <http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/trade-topics/dual-use> и http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2009/june/tradoc_143390.pdf

⁴⁸ Контролише конвенционално оружје и сродне производе и технологије за двојну употребу. Представља допуну осталих режима тако што обезбеђује да ништа што је у вези са активностима измицања контроли, тј. активностима пролиферације оружја, не може промаћи кроз процепе постојећих контрола. Више на: <http://www.wassenaar.org>

⁴⁹ Добровољна међународна асоцијација (није споразум) која контролише трансфер технологије и опреме за баљистичке и крстареће пројектиле, свемирске лансир летелице и друге системе за испоруку без људства.

⁵⁰ Ово није међународним законом обавезујући споразум, али представља колективни политички споразум држава учесница. Контролише извоз опреме за двојну употребу коју је могуће употребити као нуклеарно оружје.

⁵¹ Неформални споразум држава за међународну контролу који промовише непролиферацију хемијског и биолошког оружја, производних капацитета и опреме, као и сродних технологија. Представља допуну Конвенције о хемијском оружју и фокусира се на контролу хемијског оружја, прекурсора и биолошких агенаса, као и сродне опреме и производне технологије.

⁵² Обавезни међународни споразум који контролише хемикалије и хемијско оружје, при чему се фокусира на хемијско оружје и прекурсоре.

⁵³ COUNCIL COMMON POSITION 2008/944/CFSP of 8 December 2008.

⁵⁴ COMMON MILITARY LIST OF THE EUROPEAN UNION. Комплетан документ видети на: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:086:0001:0036:EN:PDF>

љан списак оружја, муниције и војне опреме који се користе у ЕУ. Ови документи имају за циљ да се међу чланицама успоставе заједнички стандарди који одређују начине за издавање лиценци за извоз оружја. Основна поставка ових докумената јесте да се чланице ЕУ обавезују да обраћају пажњу на безбедност и стабилност региона у који се оружје извози, капацитете и могућности земље у коју се оружје извози, уз поштовање принципа тајности и поверљивости, и др.⁵⁵

Улога ОЕБС-а у контроли малокалибарског и лаког оружја

Документ о SALW (Документ ОЕБС-а о лако и малокалибарском оружју, FSC. JOUR/314, 24. 11. 2000) истиче колико су дестабилизујуће количине нагомиланог SALW допринеле настанку недавних регионалних сукоба. Он дели активности борбе против распрострањености и ширења SALW у неколико група норми и мера, и предвиђа потенцијалну улогу коју би мисије и теренске канцеларије ове организације имале у имплементацији. Ове активности обухватају: националне контроле над производњом, означавањем и евидентирањем SALW; праћење и правно регулисање међународне трговине SALW, укључујући прописе о брокерингу, заједничке критеријуме извоза, контролу преноса и размену информација и прикупљање оружја, управљање залихама и уклањање вишка оружја, што је од кључног значаја за спречавање нелегалне трговине оружјем.

ОЕБС је објавио и Приручник најбоље праксе по питању SALW,⁵⁶ који се бави најбољим начинима за: контролу производње; обележавање, чување података и праћење; утврђивање процедура за управљање складиштењем и безбедношћу оружја; контролу активности брокеринга; контролу извоза; одређивања индикатора о вишку оружја; утврђивање националних процедура за уништавање малокалибарског и лаког оружја, као и најбољим начинима за спровођење процеса разоружања и реинтеграције. Поред тога, ОЕБС је донео још низ докумената⁵⁷ који се, посредно или непосредно, односе на контролу трговине и преноса малокалибарског и лаког оружја. Ту спадају:

1. *Документ ОЕБС о залихама конвенционалне муниције* (FSC. DOC/1/03. 19. новембар 2003);⁵⁸

⁵⁵ Комплетан документ се налази на:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:335:0099:0103:EN:PDF>

⁵⁶ Handbook of Bestpractices on Small Arms and Light Weapons, OSCE, 2003, детаљније на: <http://www.osce.org/files/documents/e/a/13616.pdf>

⁵⁷ Детаљан преглед докумената може се наћи на: <http://www.osce.org/fsc/77039>

⁵⁸ Документ ОЕБС-а о залихама конвенционалне муниције усвојен је 2003. и допуњује Документ ОЕБС-а о SALW. Овај споразум обухвата све категорије конвенционалне муниције, експлозивних и материјала који производе детонацију, укључујући и муницију тешког наоружања, све врсте мина, пројектиле и ракетно гориво, бомбе и упалаче. Документ даје практичне процедуре и механизме за уништење вишка залиха наведеног наоружања. Крајњи циљ је да се земљама учесницама омогући да ојачају своје националне капацитете како би могле самостално да се баве одређеним проблемима, надовезујући се, где је то могуће, на сопствена средства.

2. Одлука ОЕБС о ручним системима за противваздушну одбрану – MANPADS (Одлука бр. 7/03, FSC. DEC/07/03, 23. јул 2003);⁵⁹

3. Одлука ОЕБС о уверењу крајњег корисника (Одлука ОЕБС о уверењу крајњег корисника и процедурама верификације за извозе SALW – Одлука бр. 05/04, FSC. DEC/5/04, 17. новембар 2004);⁶⁰

4. Одлука ОЕБС о брокерингу (Одлука ОЕБС о принципима контроле брокеринга SALW, Одлука бр. 08/04, FSC. DEC/8/04, 24. новембар 2004).⁶¹

Споразум о трговини оружјем (АТТ)

Идеја о глобалном, правно обавезујућем Споразуму о трговини оружјем, потекла је од групе добитника Нобелове награде за мир, које је предводио Óscar Arias.⁶² Ова група је указала на потребу установљавања међународне кампање за промовисање споразума који би регулисао трговину конвенционалним оружјем и установила Међународни кодекс понашања приликом преноса оружја (International Code of Conduct on Arms Transfers).

Истовремено, неколико цивилних удружења радило је на изради сличних правила. Кодекс су маја 1997. потписали добитници Нобелових награда, али није предат УН зато што су се неке државе чланице супротставиле. Уједињено Краљевство Велике Британије је први стапан члан Савета безбедности УН који је подржао ову иницијативу. Тако је од септембра 2004. године у оквиру УН почела да се развија идеја о Споразуму о контроли трговине оружјем. Израђен је нацрт прве резолуције „*Towards an Arms Trade Treaty*”, а усвојен је децембра 2006. године. Међутим, државе које имају велику улогу у трговини оружјем, као што су Русија, Кина, Индија и Саудијска Арабија, гласале су против ове резолуције.

У даљем раду државе чланице биле су у обавези да искажу ставове који се одnose на заједничке стандарде за процену захтева за извоз оружја. Предложен је велики број критеријума који се односе на постојеће обавезе, утицај на државу извозника, као и на државу увозника.⁶³

Резолуција A/RES/63/240 усвојена је 2008. године, као друга резолуција поводом осмишљавања АТТ. У њој се наглашава потреба да се спречи продаја конвенционалног оружја на забрањеним тржиштима. Установљена је Отворена радна група (open-ended working group – OEWG) која треба да разради критеријуме и да утврди начин за постизање консензуса о установљавању правно обавезујућег уговора о увозу, извозу и преносу конвенционалног оружја.

⁵⁹ Усвојени су принципи појачане извозне контроле над MANPADS, изведени из „Елемената извозне - контроле ручних система за противваздушну одбрану” Васенарског споразума.

⁶⁰ Овом одлуком потврђене су обавезе земаља учесника да поштују један од кључних стандарда извозне документације, а то је да се не издају извозне дозволе без овереног уверења крајњег корисника, или неке друге форме званичног одобрења издатог од стране земље примаоца.

⁶¹ Ова одлука одређује принципе за контролу брокеринга оружја о којима су се заједнички договориле државе како би избегле могућност непоштовања санкција које је усвојио Савет безбедности Уједињених нација.

⁶² Óscar Rafael de Jesús Arias Sánchez је политичар из Коста Рике који је био председник од 1986. до 1990. и 2006. године. Нобелову награду за мир добио је 1987, за напоре које је уложио у заустављање грађанских ратова у неколико држава Средње Америке. Поред њега, у групи су били и Далај Лама, Бети Вилијамс и др.

⁶³ Kytomaki, E., *Arms trade treaty: Origins, prospects and contentious issues*, Ghana, 2010, 7.

Резолуција 64/48 – пут ка успостављању Конференције о АТТ усвојена је у Њујорку 2. децембра 2009. године. Донета је одлука је да се одржи Конференција УН о АТТ у току 2012. године како би се разрадио инструмент који би био правно обавезујући за све чланице, а који би се односио на стандарде за пренос конвенционалног оружја на највећем могућем међународном нивоу.⁶⁴ Сједињене Америчке Државе тада су први пут подржале ову иницијативу. Подршка САД представљала је предуслов за следећи скуп преговора, имајући у виду да је потребно постићи консензус за постављање међународних стандарда о преносу оружја.

Током 2010. и 2011. године одржани су састанци Отворене групе који су представљали Припремни комитет за Конференцију о АТТ у 2012. години. Теме које ће бити разматране односе се на: параметре, опсег и импликације АТТ. Предложени споразум треба да се, по свом опсегу, односи на оружје и опрему, као и на активности и трансакције које су везане са њима. Параметри који треба да се размотре су критеријуми који утичу на одлучивање о давању лиценци и преносу оружја. Остали битни елементи односе се на имплементацију, односно могућности успостављања транспарентности и питања која се односе на сарадњу и подршку у борби против нелегалне трговине оружјем. Импликације у вези с овим споразумом односе се на кључне улоге у његовом спровођењу, везе са осталим инструментима и споразумима и сл.⁶⁵

Контрола трговине малокалибарским и лаким оружјем у Републици Србији

Република Србија настоји да усклади своје активности и законодавство са нормама Европске уније у области контроле наоружања, непролиферације, као и других међународних стандарда и праксе. У складу са чланом 60. Уставне повеље државне заједнице Србије и Црне Горе, Република Србија је, од 3. јуна 2006. године, држава континуитета некадашње државне заједнице Србије и Црне Горе. Република Србија задржала је целокупно законодавство са нивоа државне заједнице, с тим да су министарства на републичком нивоу преузела одговорности које су се претходно налазиле на нивоу министарстава државне заједнице.

Након што је извршила усклађивање са Кодексом понашања о извозу наоружања ЕУ (Кодекс ЕУ), марта 2005. године, као и након увођења законодавства у области контроле преноса наоружања које је у великој мери у складу са стандардима ЕУ, Влада Републике Србије је, 20. новембра 2008. године, усвојила Закључак о прихватању начела из Кодекса понашања Европске уније. Закључком Владе, од 10. априла 2008. године, покренут је преговарачки механизам за приступање Републике Србије међународним контролним режимима за извоз наоружања и робе двоструке намене.⁶⁶

Током 2006. године, СЦГ је ратификовала Протокол УН о ватреном оружју,⁶⁷ а децембра 2006. године Србија је гласала у корист Резолуције Генералне скупштине УН,

⁶⁴ 19 General Assembly, The Arms Trade Treaty, UN document A/RES/64/48, 12 January 2010.

⁶⁵ Више о АТТ: Kytomaki, E., Arms trade treaty: Origins, prospects and contentious issues, Ghana, 2010; <http://attmonitor.posterous.com>

⁶⁶ <http://www.mfa.gov.rs/Srpski/Foreinframe.htm>

⁶⁷ Објављен у Службеном листу СЦГ – Међународни уговори бр. 11/05. Ступио на снагу маја 2006. године.

чиме је покренут процес ка међународном Споразуму о трговини наоружањем (енг. *Arms Trade Treaty-ATT*).⁶⁸ Априла 2007. године објављен је документ који је изражавао подршку за свеобухватним АТТ на основу усклађености са међународним правом, укључујући људска права и хуманитарно право.⁶⁹ Република Србија ратификовала је највећи број међународних уговора и конвенција које се односе на ову област. Такође, била је међу земљама чланицама УН које су у року послале одговор генералном секретару УН у вези са Резолуцијом ГС УН 61/89 од 6. децембра 2006. године „У правцу Споразума о трговини наоружањем: успостављање заједничких међународних стандарда за увоз, извоз и пренос конвенционалног наоружања (АТТ)“.

Република Србија, која има статус респектабилног произвођача и извозника конвенционалног оружја и војне опреме, свој национални систем контроле извоза наоружања, војне опреме и робе двоструке намене законски је уредила у складу са правилима и стандардима Европске уније и Организације за европску безбедност и сарадњу, као и обавезама у складу са релевантним резолуцијама Савета безбедности Уједињених нација и других међународних докумената.

Целокупна материја везана за издавање дозвола за увоз и извоз, транспорт, транзит, поседовање и пружање услуга у спољнотрговинском промету, за надзор и контролу, за забране и казне, као и овлашћења за усвајање подзаконских прописа регулисана је Законом о спољној трговини наоружањем, војном опремом и робом двоструке намене, који је ступио на снагу 31. марта 2005. године.⁷⁰ Битна квалитативна новина овог закона је у томе што је њиме надлежност у овој области пренета са војних на цивилне органе. Обавезе Србије у погледу споразума о контроли преноса оружја и споразума о малокалибарском и лако оружју приказане су у табели 1.

Табела 1 – Обавезе Србије у погледу споразума о контроли преноса наоружања или споразума о SALW

СПОРАЗУМИ О КОНТРОЛИ ОРУЖЈА ИЛИ SALW ОБАВЕЗЕ СРБИЈЕ	Датум
Кодекс понашања ЕУ о извозу оружја	март 2005.
Заједнички став ЕУ о посредовању у погледу оружја	јун 2006.
Документ ОЕБС-а о SALW	новембар 2000.
Документ ОЕБС-а о залихама конвенционалне муниције	децембар 2003.
Одлука ОЕБС-а о MANPADS	2003.
Одлука ОЕБС-а о потврдама о крајњем кориснику	2004.
Одлука ОЕБС-а о посредовању	2004.
Регионални план примене Пакта за стабилност	новембар 2001.
Протокол УН о ватреном оружју	мај 2006.
Програм активности УН о SALW	јул 2001.

⁶⁸ Генерална скупштина УН А/RES/61/89, „Ка споразуму о трговини наоружањем: успостављање заједничких међународних стандарда за увоз, извоз и пренос конвенционалног наоружања”, <http://www.un.org/Depts/dhl/resguide/r61.htm>

⁶⁹ Може се наћи на сајту о контроли наоружања: <http://www.controlarms.org/peoples-consultation/submissions.htm>

⁷⁰ Више о овоме на: <http://www.merr.gov.rs/arhiva/sektori/naoruzanje.php?lang=lat>

Ради очувања националне безбедности, поштовања релевантних резолуција Савета безбедности УН, међународних конвенција и споразума, Република Србија доследно спроводи важеће норме у области непролиферације оружја за масовно уништење (ОМУ). Национални систем контроле извоза наоружања, војне опреме и робе двоструке намене, представља неопходни инструмент којим се јача опрезност, спречава ширење ОМУ, као и могућност неовлашћених крајњих корисника (non-state actors) да дођу у посед извезених роба и технологија.⁷¹

Србија је 2007. године први пут поднела Годишњу декларацију у вези са применом Хашког кодекса понашања против ширења балистичких пројектила – NsoS. Исту годишњу декларацију поднела је и 2008. године. Република Србија наставља правовремено достављање годишње декларације, а редовно учествује на пленарним састанцима, који се одржавају крајем маја у Бечу.

Одлуком Савета министара Европска унија је одлучила да подржи наставак сарадње између UNDP и Центра за контролу лаког наоружања у југоисточној и источној Европи, а договорено је да у 2010. години у Србији буде уништено 28.000 комада оружја.

Закључак

Борба против нелегалне трговине оружјем захтева не само јасан став појединих земаља и региона већ и целокупне међународне заједнице. Ставови и иницијативе међународне заједнице у том погледу односе се на широк спектар програма, активности и форума. Истина, нису све мере подједнако адекватне за све земље, и не могу све бити спроведене у исто време, већ је потребно донети мере и приоритете који су специфични за сваку земљу понаособ, тако да главна одговорност за борбу против нелегалне трговине малокалибарским и лаким оружјем, ипак, остаје на самим државама, док међународна заједница пружа основни оквир активности и разне врсте подршке и помоћи за њихово спровођење. Програми помоћи земљама у источној и југоисточној Европи могу да се односе на два вида мера:

– програме техничке помоћи ради побољшања свеобухватне, интегрисане политике, институционалних структура и капацитета, као и законодавства везаног за борбу и спречавање нелегалне трговине и дестабилизујућег нагомилавања SALW –и

– мере и механизме за подстицање оперативне сарадње између криминалистичких служби и структура за контролу оружја земаља у региону, као и сарадње са осталим партнерима Пакта за стабилност.

Све примењене мере и активности треба да се надовезују на постојеће иницијативе, програме и постојеће структуре што је више могуће. Такође, потребно је да се задржи флексибилност приликом одређивања начина пружања помоћи, а да се при том поштују циљеви и механизми координације, мониторинга и праћења напретка. Један од тих механизма је Центар за контролу лаког наоружања у југоисточној Европи (SEESAC), основан у мају 2002. у Београду, под покровитељством Развојног програма Уједињених нација.

⁷¹ Детаљан списак закона и годишњи извештаји о контроли спољне трговине наоружањем, војном опремом и робом двоструке намене могу се наћи на сајту Министарства економије и регионалног развоја Републике Србије: <http://www.merr.gov.rs/arhiva/sektori/naoruzanje.php?lang=lat>

Различит темпо напредовања ка чланству у ЕУ међу земљама југоисточне Европе и општа стабилизација у региону утицала је на то да ЕУ преузме на себе улогу коју је имао *UNDP* у смислу финансијске подршке интервенцијама везаним за *SALW* у региону. Тиме се признаје непрекидна улога *SEESAC* у процесу спровођења Плана регионалне имплементације Пакта за стабилност по питању *SALW* (*SP SALW RIP*), али ће бити потребно дефинисати нова поља ангажовања ради искоришћавања капацитета *SEESAC*, постојећих ресурса за донације и политике донатора. Основне одговорности ове организације треба да буду усмерене на:

- прикупљање и дистрибуцију информација о напретку који је учињен ка процесу имплементације међународних обавеза;
- подршку земљама у региону и другим одговарајућим актерима, у развоју пројеката у оквиру борбе против нелегалне трговине оружјем;
- помоћ у повезивању донатора са установљеним потребама корисника донација;
- помоћ у развоју и реализацији регионалних кампања за подизање свести о проблему *SALW*, као и у раду на едукацији о ризику, програмима обуке и изградње капацитета намењеним националним службеницима обезбеђења/полиције;
- олакшавање сарадње по питању *SALW* међу државама, НВО и осталим актерима, као и потпомагање сарадње између припадника обезбеђења и полиције;
- техничку помоћ у развоју и спровођењу програма контроле *SALW* (нпр. прикупљање оружја, усклађивање законодавства, итд.).

То би требало да допринесе глобалном процесу управљања знањем *UNDP*.

За Србију је битно да успостави инструменте за кооперацију са земљама у региону, као и да бира стратешке партнере који подржавају иницијативе за сузбијање нелегалне трговине оружјем. Владе земаља у региону већ примењују многе од ових принципа, стратегија и сродних активности, са или без међународне помоћи, што Србији пружа широк спектар могућности за успостављање билатералне и мултилатералне сарадње.

Литература

1. Bailes, A. J. K., 'The EU, Arms control and armaments', *European Foreign Affairs Review*, 12(1), 1–6., 2007.
2. Brehm, M., 'Conventional arms transfers in the light of humanitarian and human rights law', University Centre for International Humanitarian Law, Geneva, February 2005;
3. Cukier, W., 'International Fire/Small Arms Control', *Canadian Foreign Policy* 1998.
4. Erickson, J. L., *The Arms Trade Treaty: The politics behind the UN process*, FG3-WP, Berlin, 2007.
5. Grimmett, R. F., 'Military Technology and Conventional Weapons Export Controls: The Wassenaar Arrangement', *CRS Report for Congress*, September 29, 2006.
6. Hudson, A., 'Case Study: EU Code of Conduct on Arms Exports', Background paper, July 2006.
7. Krutzsch, W., Trapp, R., 'A Commentary on the Chemical Weapons Convention', Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1994.
8. Kytomaki, E., 'Arms trade treaty: Origins, prospects and contentious issues', Ghana, 2010.
9. Lindstrom, G. (Ed.), 'Enforcing non-proliferation. The European Union and the 2006 BTWC Review Conference', *EU Institute for Security Studies - Chaillot Papers*, 93., 2006.

10. Maslen, S., *Commentaries on Arms Control Treaties, Vol. 1: The Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production, and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction*, Oxford University Press, Oxford, 2004.

11. Roeser, T., *Völkerrechtliche Aspekte des internationalen Handels mit konventionellen Waffen*, Veröffentlichungen des Instituts für Internationales Recht and der Universität Kiel, Band 104, Duncker & Humblot, Berlin, 1988.

12. Shah, A., A Code of Conduct for Arms Sales Author and Page information.

13. Wezeman, P. D., *Conflicts and Transfers of Small Arms*, SIPRI, 2003.

14. Контрола преноса оружја у Србији, Saferworld, 2007.

Документа

15. EU Code of Conduct on the Arms Trade.

16. Report on the continuing operation of the United Nations Register of Conventional Arms and its further development, A/58/274, 13 August 2003, Explanatory Notes to the Standardised form for reporting international transfers of conventional arms.

17. Protocol on prohibitions or restrictions on the use of mines, booby traps and other devices (Prot. II), 10 October 1980, (amended on 3 May 1996).

18. *Convention on prohibitions or restrictions on the use of certain conventional weapons which may be deemed to be excessively injurious or to have indiscriminate effects*, 10 October 1980 (amended 21 December 2001).

19. *Protocol against the Illicit Manufacturing of and Trafficking in Firearms, Their Parts and Components and Ammunition, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*, 31 May 2001.

20. *Inter-American Convention against the Illicit Manufacturing of and Trafficking in Firearms, Ammunition, Explosives, and Other Related Materials*, 14 November 1997, и the SADC Protocol of 2001.

21. SMALL ARMS SURVEY, „A Thriving Trade: Global Legal Small Arms Transfers“, in *Small Arms Survey 2001: Profiling the Problem*, Oxford University Press, Oxford, 2001.

22. *Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All its Aspects*, A/CONF.192/15, 20 July 2001.

Интернет извори

– <http://www.armscontrol.org>

– <http://attmonitor.posterous.com>

– <http://www.controlarms.org>

– <http://ec.europa.eu>

– <http://eur-lex.europa.eu>

– <http://www.fas.org>

– <http://www.merr.gov.rs>

– <http://www.mfa.gov.rs>

– <http://www.nato.int>

– <http://www.osce.org>

– <http://www.poa-iss.org>

– <http://www.seesac.org>

– <http://www.sipri.org/research/armaments/transfers>

– <http://www.un.org>

– <http://www.wassenaar.org>